

αναδίφηση σε ιστορικά αρχεία, και μάλιστα ένα μεγάλο μέρος τους αφορά τα αρχεία των εβραϊκών κοινοτήτων που είχαν διαρπαγεί από τους Ναζί, και που τώρα είναι στο Ισραήλ.

Στις 160 σελίδες του ελληνικού και αγγλικού κειμένου, υπάρχει στην αρχή ένα κεφάλαιο για την αρχιτεκτονική των συναγωγών που εισάγει τον αναγνώστη στα τυπολογικά και ιστορικά στοιχεία της συναγωγής, την λειτουργία της και τα κτηριολογικά της στοιχεία.

Ακολουθεί μια ιστορική ανάλυση για την Θεσσαλονίκη και την Βέροια του κ. Ίωνα Βασιλειάδη με πολλά καταποιστικά στοιχεία, χρήσιμα για την ένταξη του θέματος στο ιστορικό πλαίσιο των δύο αυτών πόλεων.

Στην συνέχεια αναλύονται όλες οι συναγωγές της Θεσσαλονίκης καθώς και οι άλλοι θρησκευτικοί χώροι όπως η Ταλμούδ Τορά Αγκαντόλ που ήταν η σημαντικότερη εβραϊκή Σχολή των Βαλκανίων και η οποία περιελάμβανε και τα γραφεία της αρχιραββινείας και την ομώνυμη συναγωγή, αλλά και μικρότεροι, πολλές φορές ιδιωτικοί, χώροι προσευχής «οι μπεϊτ μιντράς» (οίκοι μελέτης). Είναι θλιβερό να βλέπεις ιδιαίτερα αξιόλογα αρχιτεκτονικά και ιστορικά κτήρια και στις φωτογραφίες τους να σημειώνεται ότι «κατεδαφίστηκε το 1985», «κατεδαφίστηκε το 1994» ή «κατεδαφίστηκε το 1995» (συναγωγές Διδυμότειχου, Κομοτηνής και Ξάνθης). Είναι άραγε σύμπτωση ότι όλες είναι στην Θράκη ή ο νεοελληνικός εθνικισμός έχει βάλει άγρια το χέρι του;).

Στο βιβλίο υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία και ένα σύντομο αλλά χρήσιμο γλωσσάρι που επεξηγεί οικοδομικούς, λατρευτικούς και λειτουργικούς όρους.

Το βιβλίο αν και απευθύνεται σε ευρύτερο κοινό, εν τούτοις περιέχει στοιχεία και σχέδια που για έναν ειδικό είναι ιδιαίτερα χρήσιμα, και θα πρέπει να ενταχθεί στην σωρεία των μελετών που εκπονούνται, των άρθρων που συγγράφονται και των βιβλίων που εκδίδονται τα τελευταία πέντε χρόνια στην Ελλάδα με θέμα τον ελληνικό εβραϊσμό, γεγονός αρκετά ενθαρρυντικό, αν και με πολύ καθυστέρηση. Ο ελληνικός εβραϊσμός είναι και αυτός ένα μέρος της ιστορίας μας, είτε αρέσει σε μερικούς είτε όχι.

Βασίλης Φιοραβάντες, *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, 170 σ.

Γιώργος Κόκκινος

ΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΔΙΟ των πολιτισμικών σπουδών στην Ελλάδα τόσο από την πλευρά της ακαδημαϊκής θεσμοποίησης όσο και από αυτή της επιστημονικής πρακτικής βρίσκεται ακόμη στα σπάργανα, παρ' όλα αυτά δεν λείπουν οι συστηματικές προσπάθειες για τη συγκρότησή του. Το νέο βιβλίο, αλλά και το σύνολο του έργου του Βασίλη Φιοραβάντε, συμβάλλουν ουσιαστικά στην προσπάθεια αυτή.

Στο βιβλίο που εξετάζουμε, η προβληματική του Φιοραβάντε έχει ως κύρια αφετηρία τη σκέψη των θεωρητικών της σχολής της Φραγκφούρτης και ιδιαίτερα τις έννοιες της διαλεκτικής ολότητας, της αρνητικής θεωρητικοποίησης και της μικροδομής. Ο Φιοραβάντε επιχειρεί να αναδείξει τις αντιφάσεις της γεωμετρικότητας, να επισημάνει τους παράγοντες που συντελούν στην απορρύθμιση της κουλτούρας, αλλά και να χαρτογραφήσει τις δυνατότητες ανατροπής των αρνητικών επιπτώσεων της μεταμοντέρνας κριτικής. Η ανασκευή του μεταμοντερνισμού επιχειρείται μέσω της ανασυγκρότησης της αισθητικής ως ολότητας, της εμμενούς υπέρβασης των κοινωνικο-πολιτισμικών αντιθέσεων και της προσέγγισης του πολιτισμικού πεδίου ως νευραλγικής και σφαιρικής δομής.

Ειδικότερα, στο βιβλίο αυτό ο Φιοραβάντε συγκροτεί ένα νέο πλαίσιο προβληματισμού, που με αφετηρία τη διανοητική παράδοση της κριτικής πολιτισμικής θεωρίας μελετά τη διαπολιτισμικότητα υπό την έννοια τόσο της διαδικασίας ανάσχεσης της αποσύνθεσης της κουλτούρας όσο και της ιχνηλάτησης μιας νέας πολιτισμικής καθολικότητας. Συγκεκριμένα, ο Φιοραβάντε εστιάζει το ενδιαφέρον του στις διαπολιτισμικές διαστάσεις του μεσογειακού κόσμου, καθώς και στην κομβικότητα και την ιδιαιτερότητα του ελληνισμού. Η Μεσόγειος συλλαμβάνεται από τον Φιοραβάντε όχι μόνο ως πολιτισμικό μόρφωμα, αλλά και ως δίκτυο συμπαριτιθέμενων και σχετικά αυτόνομων πόλων. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι ο μεσογειακός πολιτισμός λειτουργεί εναλλακτικά ως προς το κυρίαρχο πρότυπο του δυτικού εργαλειοποιημένου ορθολογισμού και του αποσυνθετικού μεταμοντερνισμού. Κατά την γνώμη του, άλλωστε, ο ιστορικός ρόλος του μεταμοντερνισμού εξαντλείται στην αποδόμηση των προταγμάτων του μοντερνισμού. Στο πλαίσιο αυτό, ο Φιοραβάντε υποστηρίζει ότι ο μεσογειακός κόσμος είναι σε θέση να συγκροτήσει μια νέα καθολική κοινωνικο-πολιτισμική ουτοπία και να επικαιροποιήσει με ριζοσπαστικό τρόπο τον αστερισμό των ιδεών του μοντερνισμού.

Οι απόψεις αυτές είναι ενδιαφέρουσες, λόγω του τρόπου και του οίστρου με τον οποίο επαναφέρουν στο προσκήνιο της κοινωνικής και αισθητικής θεωρίας το πρόταγμα της καθολικής χειραφέτησης. Συγχρόνως όμως, καταλήγουν σε μια ανιστορική και επιλεκτική ταύτιση του δυτικού πολιτισμού με τον εργαλειοποιημένο Λόγο ορισμένων –βασικών πράγματι– πτυχών των βιομηχανικών και μεταβιομηχανικών κοινωνιών, σύμφωνα με τη θεωρητική παράδοση της Σχολής της Φρα-

γκφούρτης. Από την άλλη πλευρά, οδηγούν έμμεσα στην εξιδανίκευση και την ιδεολογικοποίηση της μεσογειακής και της ελληνικής πολιτισμικής ιδιαιτερότητας, λησμονώντας τα εξής: πρώτον, τις εγγενείς πολιτισμικές ασυνέχειες του μεσογειακού κόσμου· δεύτερον, ότι η συγκρότηση του νεώτερου και σύγχρονου ελληνισμού έχει ως καταστατική συνθήκη το διάλογο με τη Δύση και την αμφιθυμική πρόσληψη δυτικοευρωπαϊκών διανοητικών σχημάτων, ιδεών, αξιών, πρακτικών και συλλογικών συμπεριφορών. Η άρρηκτη αυτή επικοινωνιακή σχέση εντάσσει οργανικά τον ελληνισμό στον ευρωπαϊκό πολιτισμικό χώρο· και τρίτον, ότι ο ελληνισμός δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μία αδιαφοροποίητη στο χρόνο και παραδειγματική ή κανονιστική στην ιδεολογική λειτουργία της ιστορική οντότητα, αλλά ως ένα ασυνεχές και δυναμικό πολιτισμικό μόρφωμα, που διαντιδρά με το εκάστοτε πλαίσιο αναφοράς του.

Φοβούμαι ότι παρά την απελευθερωτική της προοπτική και την ομολογημένη από τον συγγραφέα πίστη στη διαλεκτική αλληλουχία τοπικού και παγκόσμιου (σελ. 43), μια τέτοια θεώρηση οπλίζει –ανέλπιστα– τη φαρέτρα των ιδεολόγων της ελληνικής νεοπαραδοσιολατρίας. Παράλληλα, δείχνει τις οφειλές της στην αποδομιστική και αποκεντρωθετημένη σκέψη του μεταμοντερνισμού και όχι, όπως θα ήλπιζε, φαντάζομαι, ο ίδιος ο Βασίλης Φιοραβάντε, στη μικροδομική και αποσπασματική μέθοδο του Walter Benjamin, ο οποίος προσέγγιζε το τμηματικό ως πρίσμα της ολότητας. Καταλήγοντας θα λέγαμε ότι για μια ακόμη φορά το ζήτημα που τίθεται είναι τελικά επισημολογικής τάξεως: πώς είναι δυνατό από προκειμένες επικεντρωμένες στις αξίες της συλλογικής αυτογνωσίας και της χειραφέτησης να προκύπτουν συμπεράσματα ριζικά διαφορετικής αξιολογικής φόρτισης;

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Αλέξανδρος Γεωργόπουλος, *ΓΗ, ΕΝΑΣ ΜΙΚΡΟΣ ΚΑΙ ΕΥΘΡΑΥΣΤΟΣ ΠΛΑΝΗΤΗΣ*, εκδόσεις Gutenberg: Εκπαίδευση και Περιβάλλον, Αθήνα 1996, 660 σ.

Αθανάσιος Βαλαβανίδης

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ του Α. Γεωργόπουλου είναι σημαντικός άθλος γιατί περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό κεφαλαίων, πλούσια βιβλιογραφία και προσπάθει να καλύψει όλα τα σημαντικά θέματα περιβαλλοντικής ρύπανσης, τις βασικές έννοιες περιβαλλοντικών προβλημάτων, τον υπερπληθυσμό, τους φυσικούς πόρους, με συστηματικά στοιχεία από πολλές πηγές, ευρητήρια και πολυάριθμους πίνακες και σχήματα. Ασφαλώς το βιβλίο αυτό αποτελεί διδακτικό σύγγραμμα για το Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης όπου διδάσκει ο συγγραφέας. Το βιβλίο αυτό θα προσφέρει στους φοιτητές, που θα γίνουν μελλοντικά δασκαλοί/ες στα δημοτικά και νηπιαγωγεία, σημαντικά εφόδια για να κατανοήσουν τα σοβαρά προβλήματα του περιβάλλοντος και τις πολυάριθμες διαστάσεις τους.

Η εισαγωγή είναι και το καλύτερο τμήμα του βιβλίου γιατί χρησιμοποιεί αρκετά νέα στοιχεία και εξετάζει θέματα όπως ο υπερπληθυσμός, η φτώχεια, το χρέος του Τρίτου Κόσμου κ.λπ. Στο πρώτο μέρος (Φυσικά Οικοσυστήματα) είναι αναγκασμένος να καλύψει εκτεταμένα επιστημονικά θέματα που είναι δύσκολο να καλυφθούν με 40 σελίδες, παρόλα αυτά έχει καλύψει το θέμα με επιτυχία. Ο υπερπληθυσμός είναι ένα πλούσιο κείμενο με στοιχεία. Το τρίτο μέρος (Φυσικοί Πόροι) είναι τόσο εκτεταμένο και τα δεδομένα τόσο πολλά που το βιβλίο χρησιμεύει ως τόμος αναφοράς. Παρατήρησα καλή κάλυψη της πρόσφατης βιβλιογραφίας. Αλλά και ορισμένες πληροφορίες μονόπλευρες. Στη σελ. 170 «... διότι γίνεται με ενώσεις χλωρίου, οι οποίες μετατρέπονται αργότερα σε οργανοχλωριωμένες, ο αριθμός των οποίων φθάνει τις 1000. Μέχρι σήμερα μόνο οι 300 εξ αυτών έχουν ανιχνευθεί. ... Οι οργανοχλωριωμένες ενώσεις είναι σχεδόν άγνωστες στη φύση. Αναφέρονται μεταλλάξεις, καρκινογένεση και τέλος... μάλλον όλη αυτή η ρύπανση με τις οργανοχλωριωμένες ενώσεις δεν έχει νόημα». Παρόμοια στη σελ. 428 για τον αμίαντο. Δημιουργείται η εντύπωση ότι στην Ελλάδα υπάρχει σημαντικό πρόβλημα ασθενειών από αμίαντο. Το κεφάλαιο αυτό χρειάζεται επεξεργασία. Υπάρχει εκτεταμένος αριθμός πληροφοριών αλλά όχι κριτική εκτίμηση.

Τα στοιχεία σε ορισμένα θέματα για τις επιπτώσεις από έκθεση σε ρύπους της ατμόσφαιρας είναι υπερβολικά, ενώ άλλα θέματα, όπως η ρύπανση των εσωτερικών χώρων δεν καλύπτεται παρά με μία σελίδα. Παρόλα αυτά, αν και ήταν δύσκολο να καλύψει ο συγγραφέας τόσα πολλά θέματα, το βιβλίο του είναι καλογραμμένο και εύστοχο σε πολλά τμήματά του.

Το βιβλίο του κ. Γεωργόπουλου είναι εξαιρετικά χρήσιμο για τους φοιτητές μας που έχουν πολύ αφηρημένες ιδέες για τα βασικά περιβαλλοντικά προβλήματα, αλλά και για τα θέματα της αειφορίας, της βιοποικιλότητας, των οικοσυστημάτων και των φυσικών πόρων.